

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЛОГОПЕДИЧНОГО МАСАЖУ ДЛЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

PECULIARITIES OF SPEECH THERAPY MASSAGE FOR CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL AGE

У статті з'ясовано, що основні цілі логопедичного масажу такі: нормалізація м'язового тону артикуляційного апарату, зниження патологічних рухових проявів (гіперкінези, судоми, синкінези), покращення кровообігу, нормалізація кінетичних і кінестетичних відчуттів. Дослідниками звернено увагу на головні види (класичний ручний, або мануальний, точковий (вплив на біологічно активні точки), апаратний (застосування вібраційних та вакуумних приладів), зондовий масаж) та прийоми (погладження, розтирання, розминання) логопедичного масажу. Кожен із зазначених прийомів логопедичного масажу проаналізовано на прикладі методики роботи із зондами за О. Новіковою. Акцентовано увагу на важливості діагностики м'язового тону, рухових можливостей, характеру (сила, темп, протяжність), тривалості (від 0 до 3 років – протягом 5–10 хвилин, від 4 до 7 років – 15–20 хвилин, діти шкільного віку – більше 20 хвилин) логопедичного масажу.

У праці висвітлено особливості проведення логопедичного масажу для дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку. Надано поради щодо ефективності проведення логомасажу: діагностика стану м'язів артикуляційного апарату (гіпер- чи гіпотонус); добір видів, прийомів, комплексу вправ для масажу; проведення в добре провітреному приміщенні, з дотриманням санітарно-гігієнічних норм (чистота індивідуального одягу, часте миття рук чи використання дезінфікуючих засобів, що не подразнюють ротову порожнину, використання маски); попередження дитини та батьків щодо використання тих чи інших засобів логопедичного масажу (з дитиною доцільно заздалегідь домовитися про виконання тих чи інших процедур, тим самим зняти страх та напруженість, що допоможе полегшити роботу); звернення уваги на поведінку дитини (у разі плаксивості чи поганого самопочуття процедуру логопедичного масажу варто скасувати).

Ключові слова: логопедичний масаж, види і прийоми логопедичного масажу, зондовий масаж, гіпертонус, гіпотонус.

The article finds that the main goals of speech therapy massage are the normalization of the articulatory apparatus muscle tone, reduction of pathological motor manifestations (hyperkinesis, convulsions, synkinesis), improvement of blood circulation, normalization of kinetic and kinesthetic sensations. Researchers paid attention to the main types (classic manual, acupressure (impact on the biological active point), hardware (use of vibration and vacuum devices), probe massage) and techniques (stroking, rubbing, kneading) speech therapy massage. Each of these of speech therapy massage techniques is analyzed on the example of the method of working with probes by O. Novikova. Emphasis is placed on the importance of diagnosing muscle tone, motor skills, character (strength, pace, length), duration (from 0 to 3 years – for 5–10 minutes, from 4 to 7 years – 15–20 minutes, school children more than 20 minutes) speech therapy massage.

The paper highlights the features of speech therapy massage for children of senior preschool and primary school age. Advice on the effectiveness of logomassage: diagnosis of the articulatory apparatus muscles (hyper- or hypotonia); selection of types, receptions, a complex of exercises for massage; carrying out in a well-ventilated room, adhering to sanitary and hygienic norms (cleanliness of individual clothes, frequent washing of hands or use of disinfectants that do not irritate the oral cavity, use of a mask); warning the child and parents about the use of certain means of speech therapy massage (with the child it is advisable to agree in advance on the implementation of certain procedures, thereby relieving fear and tension, which will help facilitate the work); attention to the child's behavior (in case of tearfulness or malaise, the procedure of speech therapy massage should be canceled).

Key words: speech therapy massage, types and methods of speech therapy massage, probe massage, hypertonus, hypotonus.

УДК 373.2:616.89-008.434
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/27.23>

Яковенко І.О.,
канд. пед. наук,
старший викладач кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

Чорна В.В.,
канд. пед. наук,
старший викладач кафедри
початкової освіти
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Питання мовленнєвих порушень у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку натеper дуже гостре. Адже від ступеня розвитку мовлення залежить подальша навчальна діяльність дитини. Розвиток процесів читання та письма цілком залежить від сформованості мовлення дитини. Логопедичний масаж як ефективний метод корекції складних порушень артикуляційної моторики та дихання дає можливість виправити недоліки мовлення, забезпечити повноцінне навчання та соціалізацію дитини в закладах дошкільної освіти, молодшій школі. Актуальність та доцільність проведення процедури логопедичного масажу для вдосконалення мовлення людини було констатовано ще в давні часи. Так, логопедичний масаж як корекційно-оздоровча процедура був відомий ще із XII ст. до нашої ери в Давньому Єгипті та Лівії. Цей факт документально підтверджено на одному з папірусів (використання прийомів логомасажу, як-от прогладження, розтирання і поколючання). Перше наукове обґрунтування логомасажу було здійснено у працях Гіпократата, а Геродокс був першим пропагандистом логомасажу для здорових та хворих людей. Проїшовши тривалий період становлення та вдосконалення, логопедичний масаж не втратив своєї актуальності, навпаки, став невід'ємною складовою частиною логокорекційної роботи під час виправлення мовленнєвих порушень тяжкого характеру.

вано ще в давні часи. Так, логопедичний масаж як корекційно-оздоровча процедура був відомий ще із XII ст. до нашої ери в Давньому Єгипті та Лівії. Цей факт документально підтверджено на одному з папірусів (використання прийомів логомасажу, як-от прогладження, розтирання і поколючання). Перше наукове обґрунтування логомасажу було здійснено у працях Гіпократата, а Геродокс був першим пропагандистом логомасажу для здорових та хворих людей. Проїшовши тривалий період становлення та вдосконалення, логопедичний масаж не втратив своєї актуальності, навпаки, став невід'ємною складовою частиною логокорекційної роботи під час виправлення мовленнєвих порушень тяжкого характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями щодо видів та прийомів логопедичного масажу цікавилася Ю. Рібцун; показання до проведення логопедичного масажу у своїх працях висвітлили В. Кондратенко, О. Панченко; особливості методики проведення зондового та ручного масажу досліджували О. Новікова, Є. Краузе; питання тривалості логопедичного масажу порушували у своїх працях А. Загурська, В. Кондратенко, О. Панченко. Але, незважаючи на велику кількість праць стосовно зазначеної проблематики, питання особливостей проведення логопедичного масажу для дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку залишається маловисвітленим.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Натепер логопедичний масаж як засіб виправлення недоліків мовлення набув широкої популярності серед дефектологів і вчителів-логопедів. Використання його в корекційній роботі стабілізує тонус м'язів артикуляційного апарату та забезпечує розслаблення нервової системи. Під впливом логопедичного масажу підвищуються еластичність, сила та скоротливість м'язів, покращується мовно-рухова функція периферичного мовленнєвого апарату. Знання дефектологом, учителем-логопедом особливостей проведення логопедичного масажу (види, прийоми, умови, засоби) допоможе ефективно вплинути на перебіг мовленнєвих процесів у дитини з порушеннями мовлення.

Мета статті – розкрити особливості (види, прийоми, умови, засоби) проведення логопедичного масажу для дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Збільшення патології мовлення в дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку вимагає введення в дію ефективних методів, прийомів та засобів корекційної роботи, одним із яких є логопедичний масаж. Зазначена процедура входить до комплексу лікувально-оздоровчих та корекційно-розвивальних заходів із подолання артикуляційної незграбності, нормалізує тонус язика, губ, щік, м'якого піднебіння, допомагає пришвидшити корекційно-логопедичну роботу з виправлення недоліків мовлення. Виконувати процедуру логопедичного масажу має право дефектолог, логопед, працівник медичних установ, що має відповідний диплом, а також елементи логопедичного масажу можуть здійснювати батьки дітей із мовленнєвими порушеннями, за детального роз'яснення логопедом (дефектологом) умов та способів проведення.

Під логопедичним масажем Ю. Рібцун розуміє «активний метод механічного впливу, який змінює стан м'язів, нервів, кровоносних судин і тканин периферійного мовно-рухового апарату»

[7, с. 368]. Застосування логопедичного масажу в корекційній роботі допомагає покращити вимову, нормалізує силу повітряного потоку та голосу, тонізує м'язи мовленнєвого апарату, знижує слиновиділення (доцільно в разі дизартрії).

Для визначення ефективності добору вправ та прийомів масажу доцільно провести діагностику м'язового тону, рухових можливостей та наявності патології (звертаємо увагу на патологічну симптоматику) мовленнєвого апарату. Визначення особливостей м'язового тону артикуляційного апарату уможливує вибір прийомів масажу (у разі пониженого тону використовують погладження, розтирання, розминання, сильну вібрацію та пунктирування, а за підвищеного (спастичний стан м'язів) – погладження, легку вібрацію). Для досягнення кращого результату від процедури логопедичний масаж поєднують зі статичними чи динамічними артикуляційними вправами, самомасажем [3, с. 104].

Серед видів логопедичного масажу науковці виділяють чотири основні: класичний ручний (мануальний), точковий (вплив на біологічно активні точки), апаратний (проводять за допомогою вібраційних і вакуумних приладів), зондовий масаж (за методом О. Новікової) [1; 2; 5; 7]. Залежно від застосування логопедичного інструментарію Ю. Рібцун були виділені сім видів логопедичного масажу: зондовий, що здійснюється за допомогою спеціально підібраних логопедичних інструментів (зонди); логостимулонний (з використанням логостимулонів); зондозамінний (використання підручних засобів, вплив яких на мовленнєвий апарат є тотожним зондовому); мануальний, або класичний (виконується руками); вібральний (у масажі використовуються спеціально підібрані вібромасажери); щітковий (зазвичай проводиться за допомогою зубної щітки, але можуть бути використані інструменти схожого характеру); контраст-термічний, що у практиці логопедів використовується вкрай рідко через недостатність кріо- та термообладнання [7, с. 369].

Основними цілями логопедичного масажу є нормалізація м'язового тону артикуляційного апарату, зниження патологічних рухових проявів (гіперкінези, судоми, синкінези), покращення кровообігу, нормалізація кінетичних і кінестетичних відчуттів. Логопедичний масаж виконують в області м'язів верхнього плечового поясу, шиї та м'язів голови. Найбільшу увагу доцільно приділяти м'язам периферичного мовленнєвого апарату (м'язи язика, губ, щік, м'якого піднебіння), адже саме вони забезпечують продукування вимови.

До ключових показників щодо необхідності проведення логопедичного масажу відносять дефектну вимову звуків (вік від 4–5 років), неконтрольоване мимовільне слиновиділення, гіпер- чи гіпотонус м'язів артикуляційного апарату, пере-

ривчасте дихання під час розмови, дизартрію, ринолалію, алалію, порушення голосу, недостатню скоротливість м'язів обличчя. Важливо зауважити, що логопедичний масаж доцільно відкласти в разі піку інфекційних захворювань, наявності у клієнта стоматиту, кон'юнктивіту, вірусних захворювань носоглотки, герпесу, збільшення лімфовузлів [4, с. 5–9].

Основними прийомами логопедичного масажу є погладжування, розтирання, розминання (інші слугують підвидами або належать до артикуляційної гімнастики). Розглянемо кожен із зазначених прийомів логопедичного масажу на прикладі методики роботи із зондами за О. Новіковою [5]. До класичного зондового набору найчастіше входять дванадцять інструментів (зовні схожі на медичні інструменти, виготовлені із нержавіючої сталі, легкі для стерилізації):

- «Вилочка» – легкі колючі рухи спочатку по боковій частині язика вниз – угору (праву, ліву частину, середину), потім поперечні рухи, зигзагоподібні рухи. Також прокручування проти та за годинниковою стрілкою в різних напрямках (по 5 рухів, 30 разів у боки);

- «Вісімка» – рухи перетирання згори вниз на середині язика, а потім по бокових краях. Далі поперечні рухи знизу вгору;

- «Саночки» (великі, середні, маленькі) – катаємо по язичку (дві сторони робочі). Маленькі саночки зручні для масажу бокового краю язика;

- «Сокирка» – рубка й імітація процесу бриття (можна використовувати зубну щітку із щетиною);

- «Хрестовина» – піддвіається язичок і накачується певна група м'язів. Краї, що не перетинаються, захоплюють край язика і проштовхують у глибину рота (лічимо до 30 і відпускаємо). Повторюємо 5–6 разів. Потім до 20 рахуємо, у кінці на рахунок один – два. Також можна здійснювати рухи вкручування;

- «Штовхальний», чи «Стілець» – легким штовханням в різних напрямках по поверхні язика;

- «Щипчики» – рухи розтягування за кінчик язика, скручування;

- «Підтягувальний» – підтягуємо язик за верхні зуби;

- «Лебідонька» – масаж кореня язика і м'якого піднебіння, щік, вилиць, губ.

Доцільно звернути увагу на те, що характер логопедичного масажу визначається такими основними показниками, як сила, темп, протяжність. Сила масажу (сила тиску на м'язи артикуляційного апарату) зумовлена наявністю гіпер- чи гіпотонусу. Вона може бути великою та середньою в разі гіпотонусу, середньою та повільною за наявності гіпертонусу. Також доречно зауважити, що довше робиться логопедичний масаж, то більше він впливає на зниження збудливості нервової системи [3, с. 104].

Питання тривалості логопедичного масажу було детально розглянуто вітчизняними науковцями [2; 3]. Логопедичний масаж в основному проводять двічі – тричі на тиждень. Середній курс масажу становить від десяти до двадцяти процедур. Важливо пам'ятати, що маніпуляції з язиком не повинні бути дискомфортними чи болючими. У разі остраху дитини щодо масажу язикового тіла необхідно поговорити про процедуру та переконати дитину в її безпечності. За тяжких мовленнєвих порушень логопедичний масаж можна проводити навіть через день. Також доцільно зауважити, що за необхідності кількох курсів масажу треба зробити перерву (мінімальна перерва становить чотирнадцять днів). Важливо також наголосити, що перші процедури масажу повинні бути коротшими норми, щоб дитині легше було звикнути до маніпуляцій з язиковим тілом. Щодо тривалості процедури масажу, то для дітей віком від 0 до 3 років доцільне застосування процедури протягом 5–10 хвилин; від 4 до 7 років – 15–20 хвилин; дитина шкільного віку може працювати з логопедом уже більше 20 хвилин.

Висновки. У разі застосування логопедичного масажу як частини комплексу лікувально-оздоровчих та корекційно-розвивальних заходів із подолання мовленнєвих порушень у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку необхідно зважати на такі особливості:

- ефективність логопедичного масажу залежить від діагностики стану м'язів артикуляційного апарату (гіпер- чи гіпотонус) та визначення видів, прийомів, комплексу вправ для логопедичного масажу. Під час добору видів логомасажу доцільно обрати один із чотирьох основних або скомбінувати декілька (класичний ручний (мануальний), точковий, апаратний, зондовий масаж);

- логопедичний масаж доцільно проводити в добре провітреному приміщенні, з дотриманням санітарно-гігієнічних норм (чистота індивідуального одягу, часте миття рук чи використання дезінфікуючих засобів, що не подразнюють ротову порожнину, використання маски);

- логопед повинен попередити дитину та батьків щодо використання тих чи інших засобів логопедичного масажу (з дитиною доцільно заздалегідь домовитися про виконання тих чи інших процедур, тим самим зняти страх та напруженість, що допоможе полегшити роботу);

- важливо звертати увагу на настрої дитини (у разі пласивості чи поганого самопочуття процедуру логопедичного масажу варто скасувати).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гаврилова Н. Логопедичний масаж як засіб корекції порушень артикуляційної моторики у дітей. *Актуальні питання корекційної освіти. Серія «Педагогічні науки»*. 2015. Вип. 5. С. 42–54.

2. Загурська А. Логопедичний масаж як засіб корекційного впливу на дітей з мовленнєвими порушеннями. *Наука. Освіта. Молодь*. 2015. Ч. 1. С. 158–161.

3. Кондратенко В., Панченко О. Використання масажу в логопедичній роботі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19 «Корекційна педагогіка та спеціальна психологія»*. 2011. № 17. С. 102–105.

4. Краузе Е. Логопедический массаж и артикуляционная гимнастика : практическое пособие. Санкт-Петербург, 2004. 77 с.

5. Новикова Е. Зондовый массаж: коррекция звукопроизношения : наглядное практическое пособие. Москва, 2004. Ч. 2. 32 с.

6. Приходько О. Логопедический массаж при коррекции дизартрических нарушений речи у детей раннего и дошкольного возраста. Санкт-Петербург, 2008. 157 с.

7. Рібцун Ю. Види логопедичного масажу в роботі з дітьми із порушеннями мовленнєвого розвитку. *Педагогічна освіта: теорія і практика* : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Г. Огієнка. 2013. Вип. 14. С. 368–372.